

Yeşil Ekonomi Kavramının Çevrenin Korunması Açısından Değerlendirilmesi

Emine Su TURAN^{1,*}, F. Elçin ERKURT², Behzat BALCI³

^{1,2,3} Çukurova Üniversitesi, Mühendislik- Mimarlık Fakültesi, Çevre Mühendisliği Bölümü
Sarıçam, Adana
* suturan@cu.edu.tr

ÖZET

Sürdürülebilir kalkınma hedefiyle birlikte çevresel zararları azaltmak amacıyla başlatılan uluslararası girişimler, küresel çevre sorunlarını ve doğal kaynaklar üzerindeki tehditleri ortadan kaldırmaya yetmemiştir. Ekonominin ve insan faaliyetlerinin doğal kaynaklar ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini kontrol altına almak için alınan önlemlerin yeterli seviyeye ulaşmaması başta iklim değişikliği olmak üzere önemli küresel sorunların etkilerinin hızla artmasına sebep olmaktadır. Daha çok üretim ve büyüme odaklı olan ancak daha az emek ve daha çok kirlenmeye sebep olmaya başlayan ekonomik sistemler, çevre korumasının önüne geçmiştir. Yeşil ekonomi yaklaşımı, bir yandan çevresel bozulmaların önlenmesini ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlarken, diğer yandan yeni ekonomik gelişme alanları ve iş imkanları oluşturarak kalkınmanın devam etmesini amaçlamaktadır. Günümüz çevresel koşullarında canlı yaşamının ayrılmaz parçası olan ekosistemleri gözetken, başka bir ifade ile çevresel tehditlere duyarlı bir sistem kurulmasına ihtiyaç olduğu düşünüldüğünde; ekonomik faaliyetlerin çevreye duyarlı yaklaşımla dengeli bir şekilde yürütülmesi için yeşil ekonomi yaklaşımının oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yeşil Ekonomi, Sürdürülebilir Çevre, Çevre, Sürdürülebilir Kalkınma.

Assessing the Green Economy Concept in the Context of Environmental Protection

ABSTRACT

International interventions that were started in sustainable development targets for the purpose of reducing environmental damages have not been adequate in eliminating the global environmental problems and the threats on natural resources. The inadequate precautions taken for the purpose of controlling the negative effects of economy and human activities on natural resources and the environment cause that the effects of important global problems - mainly the climatic change- become even bigger.

Economic systems that are focused on production and growth but that require less effort and produce more pollution have prevented the environmental protection concept. The green economy approach ensures that environmental disruptions are prevented and natural resources are used in a sustainable manner. It also provides new economic development areas and job opportunities to continue development. When it is considered that there is a need to establish a system that is sensitive to the environmental threats, in other words, that cares for ecosystems which are a part of the life on earth in today's environmental conditions, it is understood how green economy approach is important to run the economic activities in an approach that is sensitive to the environment.

Keywords: Green Economy, Sustainable Environment, Environment, Sustainable Development.

GİRİŞ

Dünya ekonomisi, son yıllarda sık sık görülmeye başlayan krizlerle sarsılmaktadır (2001 ve 2008 Krizleri). Gün geçtikçe finansal krizin petrol, gıda ve su kriziyle birleşmesi sorunu daha da derinleştirecektir. Dünya Bankası tarafından yaklaşık 1 milyar insanın açlık ve sefaletle düşeceği beyan edilmektedir. Dünya nüfusunun hızla artması ve ekonomik büyümenin fosil yakıtlara bağlı olması çevrenin hızla kirlenmesine sebep olmuştur. Çevre kirliliğindeki bu artış 1980'lerden sonra toplumların küresel çevreyi korumaya, ekonomide çevreci teknolojilere, politikalara ve yatırımlara yönelmek durumunda kalmalarını sağlamıştır (Karadaş ve ark., 2016).

Daha fazla gelir elde etmek, kişisel-toplumsal refah için çevre ve gelecek projeksiyonlarından yoksun ekonomik büyüme ve kalkınma anlayışının insanları daha çok üretmeye ve tüketmeye yöneltmesiyle birlikte çevre sorunları daha çok gözlenmeye başlanmıştır. Sanayileşmenin ekonomik büyümenin anahtarı olarak görülmesi ve büyümenin mutlak bir değer artışı sağlayacağı düşünülmesi; verimli tarım arazilerinin, ormanların, göllerin, akarsuların, denizlerin ve diğer doğal kaynakların kontrolsüzce kullanımına sebep olmuştur. Bu sebeple hava, su ve toprağın niteliğinin düşmesinin en önemli sebeplerinden birinin ekonomik büyüme çabaları olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır (Kayaer, 2013).

İklim değişikliği gibi çevresel ve ekonomik etkileri olan problemler ve yaşanan ekonomik krizler, sürdürülebilir kalkınma çerçevesi altında yeşil büyüme, yeşil ekonomi, düşük karbonlu ekonomi, sürdürülebilir üretim ve tüketim kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Sürdürülebilirlik çabalarının çevreci olabilmesi için ülke ekonomilerinin, yeşil ekonomi şekline dönüştürülmesi gerekir. Esasen ekonomi kavramı, zaten kıt kaynakların en etkin şekilde kullanımını içine alan bir kavramdır. Yeşil ekonomi ile de mevcut kaynakların etkin kullanımının yanı sıra kullanım sonrası ortaya çıkan tüm atıkların da etkin kullanımı yani pozitif etkiler anlatılmak istenmektedir. Ayrıca üretim sürecinin sonunda yaratılan negatif etkilerin de telafi edilmesi gerektiği yeşil ekonomi görüşünün içerisinde yer almaktadır (Destebaşı ve ark., 2015).

YEŞİL EKONOMİ KAVRAMI

Yeşil ekonomi; insanın doğa üzerindeki yıkıcı müdahalelerinin en aza inmesini, bu sayede dünyadaki canlı yaşamın ve insan uygarlıklarının kalıcı olmasını, devasa ölçeklere karşı toprağa yakın, doğayla uyumlu ve insani ölçekte üretim-tüketim ilişkilerini temel alan ekonomik anlayıştır (Aşıcı ve Şahin).

Yeşil ekonomi tanımı literatürde farklı şekilde ifade edilmesine rağmen temelinde aynı şeyi anlatmaktadır. Bazı uluslararası kurum ve kuruluşların yeşil ekonomi tanımı aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1: Yeşil Ekonominin Tanımı (Destebaşı ve ark., 2015).

Kuruluşlar	Yeşil büyüme/ Yeşil Ekonomi Tanımı
BM	Yeşil ekonomi, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlarken yoksulluğun azalmasına katkıda bulunan, ekosistemin sağlıklı bir şekilde devamlılığını sağlayan, sürdürülebilir üretim ve tüketim modellerini teşvik eden, yeniliği destekleyen, yeni iş imkanları oluşturan, sosyal refahı arttıran ve tüm paydaşların katılımına imkan veren bir büyüme şeklidir.
UNEP	Yeşil ekonomi, çevresel riskleri ve ekolojik kısıtlılığı azaltırken insan refahının ve sosyal eşitliği iyileştirilmesidir. Yeşil ekonomi, düşük karbonlu, kaynak verimli ve sosyal açıdan kapsayıcıdır.
UNESCAP	Yeşil büyüme, çevresel sürdürülebilir ekonomik gelişmenin düşük karbonu teşvik ederek ve sosyal içermeye birlikte sağlanmasıdır.
OECD	Çevre dostu (yeşil) büyüme, refahımıza dayanarak oluşturan doğal varlıkların sürekliliğini garanti ederek ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamaktır. Çevre dostu büyüme, bunu yapabilmek için, sürdürülebilir büyümeyi desteklemeli ve yeni ekonomik fırsatları artıracak yeniliklere ve yatırımlara aracı olmalıdır.
Dünya Bankası	Yeşil büyüme, olumsuz çevresel etkileri en aza indiren, kaynakları verimli kullanan, afetlere dayanıklılığı artırılmış ve büyüme süreçlerini yavaşlatmadan gerçekleştiren kapsayıcı bir büyümedir.
G20 Platformu	Sürdürülebilir yeşil büyüme, sürdürülebilir kalkınmanın bir parçasıdır ve çeşitli sektörlerdeki eski teknolojilerin yerine enerji verimli ve temiz teknolojilerin kullanımını sağlayan nitelikli bir kalkınma stratejisidir.

Yeşil Ekonomi, doğal sermayeyi zenginleştiren, ekolojik sorunları ve çevre risklerini azaltan sektörlerle yatırımlar yapılmasını hedeflemektedir. Bu sektörler arasında yenilenebilir enerji, düşük karbon salınımı sağlayan ulaşım sistemleri, enerji tasarrufu sağlayan binalar, temiz enerji, atık yönetimi, temiz su kaynaklarının artırılması, sürdürülebilir tarım, ormanların yönetimi ve sürdürülebilir balıkçılık yer almaktadır (Karadaş ve ark., 2016). Yeşil ekonomi çevresel anlayışları karşılamada sürdürülebilirlik ilkesiyle hareket ederek bireylerin, toplumların, ekosistemlerin bir bütün olarak denge içerisinde devamlılığının sağlanmasına ortam hazırlamaktadır. Yeşil ekonomideki sürdürülebilir kalkınma stratejisinin çevre ve kalkınma politikalarıyla uyumlu olabilmesi için; büyümeyi canlandırmak, büyümenin kalitesini değiştirmek, temel ihtiyaçları karşılamak, sürdürülebilir nüfus düzeyini garanti altına almak ve kalkınmanın daha katılımcı olmasını sağlamak gerekir (Karadaş ve ark., 2016), (Ceylan, T., 1995).

Sektörel olarak değerlendirildiğinde doğayla uyum içinde yalnızca enerji ve gıda üretimi ile doğayı korumakla kalmayıp, bozulan doğal alanları onaran ve endüstriyel sistemi doğaya uyumlu şekilde dönüştüren işler de yeşil ekonominin önemli birer parçasıdır. Atıkların zararsız hale getirilmesi, arıtma tesisleri inşası, yeni teknolojilerin geliştirilmesi, pasif ev, güneş evi, ekolojik mimari gibi doğa dostu uygulamalar, bozulan doğal alanların, ormanların ve sulak alanların restorasyonunu sağlayan çalışmalar, ağaçlandırma işleri, ısı yalıtımı ve su tasarrufu sağlayan sistem ve teknolojiler, enerji tasarrufunu kolaylaştıran, yenilenebilir enerjiyle kesintisiz elektrik akışı sağlayan yapay zeka teknolojileri ve akıllı şebekeler, uzak mesafe seyahatlerini ve tüketimi azaltan bilişim uygulamaları, kentlerde bisikletlilere ve yayalara göre ulaşım sistemlerinin kurulması, toplu taşıma ile ulaşımın geliştirilmesi, eko turizm ve ekolojik ayak izini azaltacak her türlü araştırma geliştirme faaliyeti yeşil ekonominin kapsamı içinde yer alır (Aşıcı ve Şahin).

Yeşil Ekonominin Gelişimi

Çevre tarihin her döneminde, az ya da çok, kirletildiği için ilk insandan itibaren çevre koruma dürtü ve düşüncesi var olmuştur. Çevre koruma arayışlarında ekonomik araçların kullanılması uzun süre tartışılmış ve bu araçların çevresel bozulmanın en önemli müsebbibi olarak görülen ekonomik faaliyetlere karşı çevreyi korumak için kullanılması bir zorunluluk olarak değerlendirilmiştir. Çünkü ekonomik kazanç ve kar amacı güden işletmelerin çevre hukuku alanında yapılan düzenlemelere göre ekonomik tedbirler karşındaki tepkileri daha hızlı, net ve etkin olmuştur. Serbest piyasa koşulları çerçevesinde şekillenmeyen düzenleme ve ekonomik tedbirler istenilen sonuçları verememiştir. Bu nedenle ekonomik araçların, tüketicileri çevre hassasiyetini gözetken pazarlara yönlendirecek bir şekilde kullanılması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Çevrenin korunması konusunda tüm ekonomik araçların bir sistem dahilinde işletilmesi hem zaman, hem para hem de emek israfını önleyerek çevresel performansın artmasını sağlamaktadır. Çevre denetim sistemi oluşturulması da adaletsizliğin giderilmesi, sosyal adaletin sağlanması ve çevrenin korunması konularında olumlu sonuçlar verdiği için uygulamaya konulmuştur. Dolayısıyla üreticilerin sistematik ve objektif biçimde tüm çevre performansının değerlendirilmesini sağlayan bir sistem şeklinde değerlendirilmiştir. Bu çerçevede belirli standartlar içinde faaliyetlerin sürdürülmesi çevreye daha az atık salınmasını, daha az enerji kullanılmasını ve daha verimli bir ekonominin kurulmasını sağlamıştır. Böylece standartlar çevrenin daha az kirlenmesine ve geleceğe daha iyi bir yaşam ortamı bırakılabilmesine imkan vermiştir. Bu sebeple standart uygulaması oldukça başarılı sonuçlar verdiği için her alanda hayata geçirilmiştir. Tüm bu araçlar çevrenin korunmasına katkı sağlamaktadır. İnsanların yaşamlarını sürdürebilmesi ekonomik faaliyetlere bağlı olduğu için bu faaliyetlerin tamamen ortadan kaldırılması gerçekçi bir yaklaşım değildir. Çevre sorunları ise önemli ve hayati bir gerçek olarak insanoğlunun karşısında durmaktadır. Sonuç olarak çevre ekonomik faaliyetler nedeniyle geçmişte olduğu gibi bugün ve bundan sonra da kirlenilecektir. Aynı zamanda ekonomik araçlar çevrenin kirlenmesinin önlenmesi amacıyla kullanılmaya devam edecektir (Kayaer, 2013),(Ertaş, 1997)

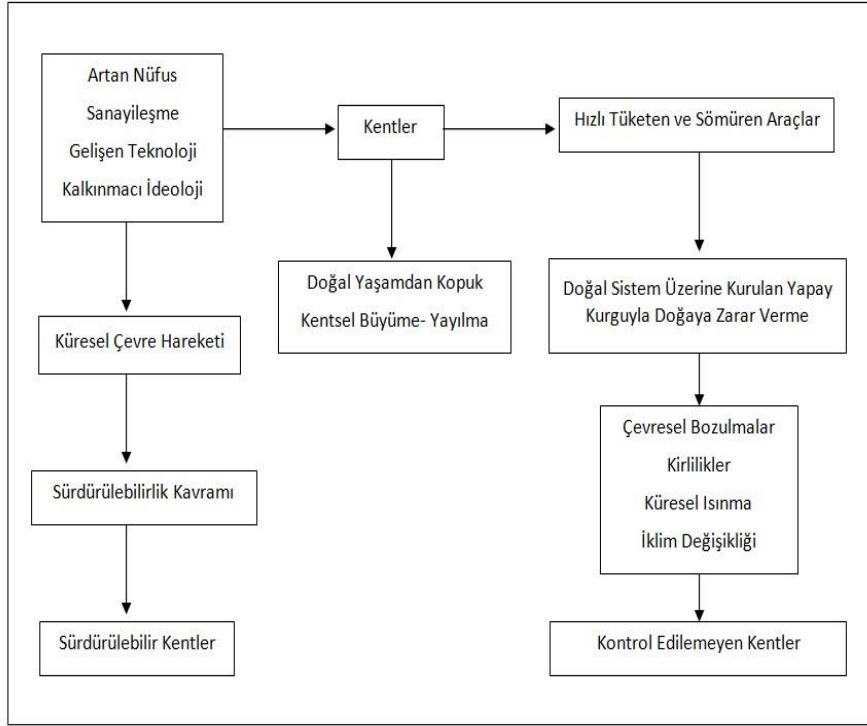
Çevre Ve Ekoloji Açısından Yeşil Ekonomi

Kıt kaynakların verimli kullanılması, kaynak paylaşımı ve rekabet konularını inceleyen ekonomi bilimi geleneksel olarak emek, sermaye ve hammaddeye odaklanmıştır. Günümüzde ise ekonominin ilgi alanına giren kıt kaynaklar temiz hava, temiz su ve verimli topraklardır. Bununla birlikte çevresel bozulma insanoğlunu birbirleri ile bağlı bu konuları ekonomik değerlendirmeye mecbur bırakmıştır. Çevre ekonomisi, ekonominin merkezine oturmuş ve etkinliğini hızla artırmıştır (Linde-Rahr ve Sterner, 1997).

Çevre ile ekonomi arasında çevrenin korunması ve iyileştirilmesi amacıyla yapılması gereken harcamaların etkisi, çevreye verilmiş olan zararların giderilmesi için ekonominin yükleneceği harcamalar ve bunlar yapılmadığı takdirde çevrenin ve ekonominin göreceği olası zararlar şeklinde bir ilişki bulunmaktadır (Keleş ve Hamamcı, 1993). Bu ilişki ve etkileşim karşılıklıdır. Çünkü mikro ekonomik açıdan üretim-tüketim, makro ekonomik açıdan ise büyüme-kalkınma anlamında ekonomik faaliyetler bir neden, çevre sorunları da bir sonuç olarak görülmektedir (Yıldırım, 2004). Bu açıdan çevresel bozulmanın en önemli ve güçlü çıkış noktası ekonomik faaliyetlerdir. Bir başka ifade ile çevre sorunlarının ortaya çıkmasının temel nedeni çevre etiğinden yoksun insanoğlunun ekonomik faaliyetleri için çevreyi acımasızca kullanması, tahrip etmesi ve tüketmesidir. Bunun yanında ekonomi ile çevre koruma arasındaki ekonomik araçların çevrenin korunması amacıyla geliştirilmesi oldukça önemlidir (Wilkinson, 2002). İklimin ve deniz seviyesinin hızla değiştiği, Uluslararası Çevre Koruma Birliği'nin hazırladığı Kırmızı Liste Raporu'nda da belirtildiği üzere hayvan türlerinin üçte birinin tehlike altında olduğu ve ülkeler arası servet dağılımının eşit olmadığı bir dünyada, neo-klasik ekonomilerin yöntemlerinin başarılı olduğunu söylemek doğru bir yaklaşım değildir (Karadaş ve ark., 2016)

Ekonominin her alanda öncelikli olduğu günümüzün yaşam biçiminde kentlerin biçimlendirilmesinde ekosistem ve ekolojik dengelerin hala göz ardı edilen değerlerin başında geldiği bir gerçektir. İnsanların doğayı kendi ihtiyaçları doğrultusunda değiştirme düşüncesi yeryüzünde ciddi tahribatlara yol açarak doğal dengenin ve ekolojik döngülerin hızlı bir şekilde bozulmasına, biyolojik çeşitliliğin azalmasına neden olmaktadır. Çevre sorunları, nüfus artışı, kentleşme, sanayileşme ve endüstrileşme gibi ciddi tehditler ekolojik tahribatları geri dönülemez boyutlara taşımaktadır. Tüm dünyada yaşanan bu süreç, ekolojiye olan ilginin artmasını ve ekolojik yaklaşımlı çözüm yollarının geliştirilmesini sağlamıştır (Alkanoğlu ve Erdoğan, 2011). Dünyayı ve yaşadığımız çevreyi değerlendirdiğimizde, 1990 sonrası kentlerin doğa ve insan üzerinde negatif etkilerinin minimuma düşürülmesi, nüfus ve kentleşme baskısının azaltılması, fosil yakıtların kullanımına olan bağımlılığın azaltılması amacıyla sürdürülebilir kent arayışı (New urbanism), sağlıklı, planlı ve yaşanabilir kentlere yönelimin arttığı görülmektedir (Şekil 1) (Sınmaz, S., 2013).

Temel ekonominin varsayımlarının altında yatan iki önemli faktör bulunmaktadır. Bunlar; doğal sermayenin yerine konulabilirliği ve termodinamik kısıtlamalarının göz ardı edilmesidir (Kennet, 2009). (Daly in Sullivan'dan aktaran Kennet). Yani kaynakların yok edilmesinden çok geliştirilmesi gerekmektedir. Global stratejinin başkanı Mark Spelman Accenture tarafından yapılan bir çalışmada (Kennet, 2009). (aktaran Kennet), Çin'deki küresel şirketlerden yalnızca %5'inin iklim değişikliğini öncelikleri arasına koyduğu, diğer ticari faktörleri daha çok önemsedikleri (satışlardaki artış, maliyetin düşürülmesi, yeni ürün geliştirilmesi, yükselen piyasalar, teknolojik gelişmeler, buluşlar) görülmüştür. Çevresel istatistiklerin göz ardı edilmesi, sanıldığından daha önemli etkiler yaratacak niteliktedir. Dünya Sürdürülebilir Kalkınma İş Konseyi'nin temelde savunduğu yargı, iş dünyasının hem politik hem ekonomik anlamda en yüksek yetkiye sahip olduğu; bunların yanı sıra, yoksulluk ve çevresel faktörlere ait sorumluluklara da sahip olduğu yönündedir.

Şekil1. Sürdürülebilir Kentlere Yönelim (Cihan, 2013)

SONUÇ

Sınırlı kaynaklarla sınırsız ihtiyaçların karşılanması sürecinde en çok zarar gören çevre olmuştur. İnsan kaynaklı olan bu zarardan en çok etkilenenin yine insan olması bu sorunun ciddiyetinin farkına varılmasına neden olmuştur. Son dönemde tüm dünyanın çevreci teknolojilere, politikalara ve yatırımlara yönelmesiyle ortaya çıkan yenilenebilir enerjilerin esas alındığı bir ekonomi anlayışı olan yeşil ekonomi, hem küresel iklim değişikliğine hem de küresel finansal krize çare olacak önemli bir seçenek olarak değerlendirilmektedir. Sürdürülebilir bir çevre için yeşil içerikli yatırımların yaygınlaştırılması, sürdürülebilir kalkınmanın hem küresel, hem de bölgesel temelde yaşanmasını sağlayacaktır.

Ekonomik ve endüstriyel kalkınma, çevreye duyarlı ve sosyal refahı iyileştirici nitelikte olmalıdır. Bu dengenin en doğru şekilde yürütülebilmesi adına bugün küresel ekonomide ileriye dönük, rekabetçi ve lider konumunda olmak için birçok ülkede yeşil ekonomiye yatırımlar yapılmaktadır. Bugün özellikle iklim değişikliği gibi oldukça önemli çevre sorunlarının ve bunların etkilerinin önüne geçebilmek üzere yapılan çalışmalar, bir taraftan bu sorunların ekonomiler üzerindeki etkisini en aza indirmeyi amaçlarken, bir taraftan da toplumun her kesimi üzerindeki riskleri bertaraf etmeyi hedeflemektedir. Bunun yanında yeşil ekonomi kapsamında yapılan bu çalışmaların birtakım fırsatları da beraberinde getireceği, yeni iş kolları sayesinde istihdam yaratma ve yaşanan ekonomik sorunlara çözüm olabileceği, halihazırda yaşanan gelişmelerden anlaşılabilir. Birçok ülkede bu sektörün yeni olanaklar sağladığı gözlemlenmektedir. Çevreye duyarlı ve enerji tasarrufu sağlayan akıllı binaların inşası, toplu taşımacılığın geliştirilmesi, organik tarım, yenilenebilir enerji kullanımının yaygınlaştırılması gibi çevreci ekonomi uygulamalarının hem yöresel istihdam yarattığı, hem de kıt kaynakların korunması açısından hayati öneme sahip olduğu görülmüştür.

Yaşamın sürdürülebilmesi için gereken ekonomik faaliyetlerin sonucunda çevre sorunları ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bu sorunların ekonomik boyutları çözüm noktasında insanların en önemli açmazı olmuştur. Çünkü ekonomik faaliyetlerin insan yaşamının devamının temeli olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Bu nedenle ekonomik araçlar, çevreci amaçlar doğrultusunda

kullanılmaya başlamıştır. Kaynakların korunmasının ve adil olarak paylaşılmasının sağlanması ekonominin temel işlevleri arasında yer almalıdır. Bu noktada yeşil ekonomi, insan, ekosistem ve yeryüzü boyutlarını bir bütün halinde ele almayı amaçlamaktadır. Gerçek dünyanın ayrılmaz bir parçası olan ekosistemleri ve türleri gözetken, başka bir ifade ile gezegenimize ve çevresel tehditlere karşı hassas ekonomik, sosyal ve kültürel bir sistem kurulmasına ihtiyaç olduğu ve Neo-klasik ekonomi modelinin, insanoğlunun beşte biri için önlemler alma konusundaki başarısızlığın, yönetim sisteminin başarısızlığını ortaya koyar nitelikte olduğu düşünüldüğünde ekonomik kalkınmanın, çevreye duyarlı yaklaşımla dengeli bir şekilde yürütülmesi için yeşil ekonominin oldukça önemli olduğu ve yeşil ekonomiye yatırım yapılması gerektiği anlaşılmaktadır.

KAYNAKLAR

- Alkanoğlu, F., Erdoğan, E., 2011. Sille (Konya) yerleşiminin sürdürülebilirliği için ekolojik tasarım önerileri. Journal of Tekirdag Agricultural Faculty, Tekirdağ, Türkiye.
- Aşıcı, A. A., Şahin, Ü. Yeşil Ekonomi. Yeni İnsan Yayınevi, S 224, İstanbul.
- Ceylan, T., 1995. Sürdürülebilir kalkınma. Gelişme İktisadi, Beta Yayınları, İstanbul, S 203-223.
- Cihan, S., 2013. Gaziantep ekolojik şehirleşme ve pasif ev projesi. E. T. 08.06.2017. http://www.emo.org.tr/ekler/f9af53058469867_ek.pdf
- Destebaşı, A. N., Yavuz, Ö., Toplar, S., Yeşil ekonomi ile sürdürülebilir kalkınma. Ege Üniversitesi 18. Uluslararası İktisat Kongresi. 28-30 Nisan2015, İzmir / Türkiye.
- Ertaş, Ş., 1997. Çevre Hukuku. Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi. Döner sermaye işletmesi yayımları No: 78, İzmir.
- Karadaş, A., Kırkık Aydemir, P., Yılmazsoy, B. K., Bogenç, Ç., 2016. Yeşil ekonomi hareketinin çevre ve sosyal yaşam açısından değerlendirilmesi. 4. Uluslararası Kentsel ve Çevresel Sorunlar ve Politikalar Kongresi, 20-22 Ekim 2016, İstanbul Türkiye, S 395-406.
- Kayaer, M., 2013. Çeşitli ekonomik araçlar ve çevrenin korunması. Azerbaycan'ın Vergi Jurnalı 2/2013.
- Keleş, R., Hamamcı, C., 1993. Çevrebilim, İmge Kitabevi, Yayın No: 67, Ankara, S 130.
- Kennet, M., 2009. Managing the Green Economy. (UNEP, 2009).
- Linde-Rahr, M., Sterner, T., 1997. Environment and economics. Ed. Brune, Dag, D.V. Chapman, M. D. Gwynne ve J. M. Pacyna, The Global Environment: Science, Technology and Management, Scandinavian Science Publisher, VCH, vol. 1., Weinheim, s. 671.
- Sınmaz, S., 2013. Yeni gelişen planlama yaklaşımları çerçevesinde akıllı yerleşme kavramı ve temel ilkeleri. E. T. 10.06.2017. <http://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-35220-ARTICLE-SINMAZ.pdf>
- Yıldırım, U., 2004. Çevre sorunlarına ekonomik yaklaşımlar. Ed. Marın, Mehmet C. ve Uğur Yıldırım, Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar, Beta Yayınları, Yayın No: 1483, İstanbul, s. 189-191.
- Wilkinson, D., 2002. Environment and Law, Routledge, New York, S 171-S 181.